

Editör
AHU ANTMEN
Sanat/Cinsiyet

AHU ANTMEN İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi'nden mezun olduktan sonra Londra Üniversitesi Goldsmiths Koleji'nde yüksek lisansı, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde doktorasını tamamladı. *Cumhuriyet* ve *Radikal* gazetelerinde sanat eleştirmenliği yaptı, *Türkiye Sanat Yılığ*'ının yayıncıları arasında yer aldı. Türkiye'de ve dünyada modern ve çağdaş sanat üzerine çalışan Antmen, Marmara Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi'nde öğretim üyesidir.

THALIA GOUMA-PETERSON (1933-2001) Ohio'da College of Wooster'da sanat tarihi profesörü ve müze yöneticiliği yaptı. Bizans resmini ve çağdaş sanatı konu alan yazıları *Art Bulletin*, *College Art Journal*, *Arts Magazine*, *American Art* ve *Dumbarton Oaks Papers* gibi dergilerde yayımlandı. *Breaking the Rules: Audrey Flack, a Retrospective 1950-1990* ve 1980'de Wooster'da düzenlediği serginin kataloğu *Miriam Schapiro, A Retrospective, 1953-1980* adlı eserlerin editörlüğünü üstlendi. Diğer eserleri: *Anna Komnene and Her Times* (2000); *Miriam Schapiro: Shaping the Fragments of Art and Life* (1999).

PATRICIA MATHEWS Oberlin College Sanat Bölümü'nde profesör. Sanat, kuram ve eleştiri arasındaki ilişkileri araştırıyor. *Art Bulletin* dergisinde yazıları yayımlandı. May Stevens ve Joyce Kozloff hakkındaki eleştirilerinin, kadın imgelemine araştıran yazılarının yanı sıra, 19. yüzyıl Fransız sembolizminde cinsiyet ile deha arasındaki ilişkiyi incelediği *Passionate Discontent: Creativity, Gender, and French Symbolist Art* (2000) adlı bir kitap kaleme aldı.

sanathayat

DİZİ EDITÖRÜ Ali Artun

Feminist sanat, sanatı kullanarak kişinin kendi hayatıyla yüzleşmesini ve hayatını denetimi altına almasını simgeler.

Harmony HAMMOND

EDİTÖR
AHU ANTMEN

Sanat/Cinsiyet

SANAT TARİHİ VE FEMİNİST ELEŞTİRİ

ÇEVİRENLER
Esin Soğancılar - Ahu Antmen

İletişim Yayınları 1311 • sanathayat dizisi 13

ISBN-13: 978-975-05-0590-4

© 2008 İletişim Yayıncılık A.Ş. / 1. BASIM

1-6. Baskı 2008-2020, İstanbul

7. Baskı 2021, İstanbul

•

DİZİ EDİTÖRÜ Ali Artun

YAYINA HAZIRLAYAN Elçin Gen

KAPAK TASARIMI Özlem Özkal - Ata Öztürk

UYGULAMA Hasan Deniz

DÜZELTİ ve DİZİN Elçin Gen

BASKI Sena Ofset • SERTİFİKA NO. 45030

Litros Yolu 2. Matbaacılar Sitesi B Blok 6. Kat No. 4NB 7-9-11

Topkapı 34010 İstanbul Tel: 212.613 38 46

CİLT Güven Mücellit • SERTİFİKA NO. 45003

Mahmutbey Mahallesi, Devekaldırımı Caddesi, Gelincik Sokak,
Güven İş Merkezi, No: 6, Bağcılar, İstanbul, Tel: 212.445 00 04

İletişim Yayınları

SERTİFİKA NO. 40387

Cumhuriyet Caddesi, No. 36, Daire 3, Seyhan Apartmanı,

Harbiye Mahallesi, Elmadağ, Şişli 34367 İstanbul

Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58

e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ

AHU ANTMEN..... 7

SUNUŞ / **Sanat Tarihinin Feminist Eleştirisi**

THALIA GOUMA-PETERSON ve PATRICIA MATHEWS..... 13

- **Sanatta ve Sanat Tarihinde Feminizmin Doğuşu** 14
- **Temalar** 28
- **Birinci Kuşak Feminist Sanat Eleştirisi** 55
- **İkinci Kuşak Sanat Eleştirisi ve Metodoloji** 64
- **Metodoloji: Sanat Tarihi** 75

Neden Hiç Büyük Kadın Sanatçı Yok?

LINDA NOCHLIN..... 119

- **Çıplak Meselesi** 136
- **Hanımların Başarısı** 142
- **Başarı Öyküleri** 148
- **Rosa Bonheur** 150
- **Sonuç** 156

Sanat Tarihi Kanonu: Dışlama Günahları

NANETTE SALOMON..... 161

Modernlik ve Kadınlığın Mekânları

GRISELDA POLLOCK.....	187
• Giriş.....	187
• Modern Hayatın Ressamı.....	217
• Kadınlar ve Kamusal Modern.....	225
• Özel Alanda Erkekler ve Kadınlar.....	232
• Kadınlar ve Bakış.....	240

Metin Stratejileri: Sanat Üretiminin Politikası

JUDITH BARRY ve SANDY FLITTERMAN-LEWIS.....	253
---	-----

İmgeleri Arzulamak / Arzuyu İmgelemek

MARY KELLY.....	267
-----------------	-----

Görsel Zevk ve Anlatı Sineması

LAURA MULVEY.....	277
• I. Giriş.....	277
• II. Skopofili: İnsan Formuyla Büyülenmek.....	281
• III. İmge Olarak Kadın, Bakan Özne Olarak Erkek.....	286
• IV. Özet.....	295

Beden Sanatı: Özneyi Sahnelemek

AMELIA JONES.....	299
• Feministler Tarafından Beden Sanatına Yöneltilen Naif Özcülük Suçlamaları.....	300
• Pastiş, Alegori ya da Montaj Olarak Postmodernizm: Beden/Benliğe Direniş.....	311

Adlar Dizini.....	323
-------------------	-----

Kavramlar ve Akımlar Dizini.....	329
----------------------------------	-----

Feminist Sanat Kolektifleri Dizini.....	331
---	-----

ÖNSÖZ

AHU ANTMEN

Feminist sanatçı grubu Gerilla Kızlar'ın (Guerilla Girls) bir işinde “Kadınların müzeye girebilmeleri için illa ki çıplak mı olmaları gerekir?” sorusu dikkat çeker, aynı grubun bir diğer işinde 17,7 milyon dolarlık tek bir Jasper Johns resminin sanat tarihinin her döneminden seksen yedi kadın sanatçının seksen yedi yapıtının toplamına eşdeğer pahada olduğunu öğreniriz, yine bir diğer işte ise, kadın sanatçı olmanın ‘avantajları’ yazılıdır: *Her zaman ikinci planda kalacağının bilinciyle çalışmak!..* Bir grup Amerikalı kadın sanatçının sanat dünyasının alışlagelmiş kalıplarını yıkmak adına 1985’te bir araya gelerek oluşturduğu Gerilla Kızlar, kuramla pratiğin iç içe geçtiği bir alanda sürdürdükleri eylemleriyle, sanat tarihinde cinsiyet ayrımcı yaklaşımların kurduğu sahneleri görünür kılmak için ant içmiş, bu sahnelerin yıkılmasında feminizmi aktif bir araç olarak kullanmışlardır. Örneklediğimiz bu birkaç yapıtta da ortaya konduğu gibi Gerilla Kızlar, tarihinden piyasasına, sanatın tüm temsil alanlarıyla ilgili bir eylemi sürdürür. Bu eylemin temel noktası, erkek egemen kültürün yarattığı toplumsal düzen içinde sanatın ideolojik bir temsil alanı olarak

ele alınması ve sanat alanındaki ayrımcılığın tarihin ta derinliklerinden günümüze uzanan süreçte görünür kılınmasıdır.

Gerilla Kızlar'ın sorusunu bugün yanıtlayacak olursak; "Kadınların müzeye girebilmeleri için illa ki çıplak mı olmaları gerekir?" sorusuna, sanırım artık "hayır" yanıtını verebiliriz. Ama bu hayır yanıtını verebilmek, kadın sanatçıların ve kuramcılarının sürdürdüğü uzun mücadelenin kazanımlarıyla elde edilmiş ve Kate Millett'in 1969'da yazdığı bir makalede söylediği gibi, feminizmin önemli bir toplumsal devrim olduğunu ortaya koymuştur.¹ Evet, artık kadınların müzeye girebilmeleri için illa ki çıplak olmaları gerekmemektedir; Gerilla Kızlar'ın afişinde okuduğumuz gibi, Metropolitan Müzesi'ndeki kadınların yüzde doksanı hâlâ çıplaktır ama artık her biri, erkek egemen bir tarih yazımının/sunumunun göstergeleri haline gelmiştir. Bakışını geçmişe yönelten feminist eleştirinin ortaya koyduğu gibi, kadınların çıplaklığı değil, *kralın çıplaklığı*dır artık söz konusu olan. Feminist eleştiri, kadın bedeninin seyirlik bir nesne haline getirilişini dünyanın en doğal durumuymuş gibi sunan bir tarihin cinsiyet ayrımcı bakışını ortaya koymayı amaçlamış ve bunu başarmıştır.²

Bu kitapta yer alan makaleler, Gerilla Kızlar'ın 1980'lerin sonunda başlattığı eylemlerinin öncesi ve sonrasında yazıl-

GUERRILLA GIRLS, "Kadınların Metropolitan Müzesi'ne Girebilmek İçin Çıplak mı Olmaları Gerekir?", 1989, afiş.

Bağımsız bir feminist sanatçı inisiyatifi olan Guerilla Girls, sanat kurumlarının cinsiyet ayrımcılığını gözler önüne seren yapıtlarıyla tanınmıştır. Kendi kimliklerini gizli tutarak, sanat tarihinden seçtikleri kadın sanatçıların isimlerini üstlenen topluluk üyeleri, kamusal alanda sürdürdükleri eylemlerde goril maskeleri kullanmaktadır.

THE ADVANTAGES OF BEING A WOMAN ARTIST:

- Working without the pressure of success.
- Not having to be in shows with men.
- Having an escape from the art world in your 4 free-lance jobs.
- Knowing your career might pick up after you're eighty.
- Being reassured that whatever kind of art you make it will be labeled feminine.
- Not being stuck in a tenured teaching position.
- Seeing your ideas live on in the work of others.
- Having the opportunity to choose between career and motherhood.
- Not having to choke on those big cigars or paint in Italian suits.
- Having more time to work after your mate dumps you for someone younger.
- Being included in revised versions of art history.
- Not having to undergo the embarrassment of being called a genius.
- Getting your picture in the art magazines wearing a gorilla suit.

Please send \$ and comments to: **GUERRILLA GIRLS** CONSCIENCE OF THE ART WORLD
Box 1056 Cooper Sta NY, NY 10276

GUERRILLA GIRLS, "Kadin Sanatçı Olmanın Avantajları," 1987, afiş.

WHEN RACISM & SEXISM ARE NO LONGER FASHIONABLE, WHAT WILL YOUR ART COLLECTION BE WORTH?

The art market won't bestow mega-buck prices on the work of a few white males forever. For the 17.7 million you just spent on a single Jasper Johns painting, you could have bought at least one work by all of these women and artists of color:

Bernice Abbott
Anni Albers
Sofonisba Anguissola
Diane Arbus
Vanessa Bell
Isabel Bishop
Rosa Bonheur
Elizabeth Bougeois
Margaret Bourke-White
Romaine Brooks
Julia Margaret Cameron
Emily Carr
Rosalba Carriera
Mary Cassatt
Constance Marie Charpentier
Imogen Cunningham
Sonia Delaunay

Elaine de Kooning
Lavinia Fontana
Meta Warwick Fuller
Artemisia Gentileschi
Marguerite Gérard
Natalia Goncharova
Kate Greenaway
Barbara Hepworth
Eva Hesse
Hannah Hoch
Anna Huntington
May Howard Jackson
Frida Kahlo
Angelica Kauffmann
Hilma af Klint
Kathe Kallwitz
Lee Krasner

Dorothea Lange
Marie Laurencin
Edmonia Lewis
Judith Leyster
Barbara Longhi
Dora Maar
Lee Miller
Lisette Model
Paula Modersohn-Becker
Tina Modotti
Berthe Morisot
Grandma Moses
Gabriele Münter
Alice Neel
Louise Nevelson
Georgia O'Keeffe
Meret Oppenheim

Sarah Peale
Liubova Popova
Olga Rosanova
Nellie Mae Rowe
Rachel Ruysch
Kay Sage
Augusta Savage
Vavara Stepanova
Florine Stethimer
Sophie Taeuber-Arp
Alma Thomas
Marietta Robusti Tintoretto
Suzanne Valadon
Remedios Varo
Elizabeth Vigée Le Brun
Laura Wheeling Waring

Information courtesy of Christie's, Sotheby's, Meyer's International Auction Records and (except) Annual Price Index of Auctions

Please send \$ and comments to: **GUERRILLA GIRLS** CONSCIENCE OF THE ART WORLD
Box 1056 Cooper Sta NY, NY 10276

GUERRILLA GIRLS, *İsimsiz*, 1987, afiş.

mıştır. Dolayısıyla feminist sanatsal pratiğe ve kurama yön veren düşüncelerin tohumunu atan metinlerle bu tohumların nasıl sonuçlar vermekte olduğunu irdeleyen metinler bir araya getirilmiştir. Bunların arasında Linda Nochlin'in "Neden Hiç Büyük Kadın Sanatçı Yok?" başlıklı makalesi, o tarihe kadar erkek egemen bir akademik disiplin olarak şekillenen sanat tarihinin yalnızca kadınları değil, her 'öteki'ni dışlama biçimlerini/süreçlerini/yöntemlerini irdeleme önerisiyle çığır açıcı bir öneme sahiptir. "Büyük sanatçı" ve deha kavramlarını sorgulayan, dışlamanın ve dışlanmanın kültürel altyapısını araştıran, yerleşik yapıların 'doğal kabul' haline geliş süreçlerini irdeleyen ve akademik dünyada/akademisyenin tavırında radikal bir eşitlikçi dönüşüm talebini dile getiren Nochlin'in bu makalesinin yazılmasından otuz dokuz yıl sonra da olsa Türkçede yayımlanabilmesi, özellikle kadın sanatçılar açısından sevindirici bir gelişme olarak nitelendirilebilir. Nochlin'in makalesiyle birlikte Thalia Gouma-Peterson ve Patricia Mathews'un 1970'lerden bu yana sanat tarihinde feminist bir eleştiri dalgasının kapsamlı haritasını çıkaran "Sanat Tarihinin Feminist Eleştirisi" ile Nanette Salomon'un sanat-tarihsel kanonun oluşumundaki ölçütleri irdeleyen "Sanat-Tarihi Kanonu: Dışlama Günahları" başlıklı makaleleri de sanat tarihi disiplininin temellerinin, feminist bir bakış açısıyla nasıl değişime uğratılabileceğine yönelik ipuçlarıyla dikkat çeken metinlerdir. Tüm bu metinlerde işaret edildiği gibi feminist eleştirinin 'mesele'si –yalnızca– tarihin görmezlikten geldiği kadın sanatçıları yeniden keşfetmek ve onları erkek egemen sanat tarihi kanonuna eklemek değildir. Salomon'un dediği gibi, 'kadınlara yer açmak' elbette önemlidir; ama esas mesele, "normal" sayılan seçkileri şüpheli hale getirecek yeni stratejiler belirlemek ve yeni görsel okuma önerileri getirebilmektir. Griselda Pollock'un "Modernlik ve Kadınlığın Mekânları" makalesi, geleneksel modellerin tekrarına/tuzağı-

na düşmeden, “sanat eserlerini [kadınlar açısından] anlamlı olacak şekilde kavrayıp değişime uğratacak”³ bir eleştirel yaklaşım arayışını ortaya koyan bir çalışma olması açısından dikkat çekici bir örnektir.

Tarihe bakışın şekillendirdiği bir eleştiri kadar, günümüze ve güncel üretimin dinamiklerine odaklanan bir eleştirel birikim de feminist sanat tarihinin dinamik yapısını belirleyen etkenler arasındadır. Judith Barry ve Sandy Flitterman-Lewis’in kaleme aldıkları “Metin Stratejileri: Sanat Üretiminin Politikası”, Mary Kelly’nin “İmgeleri Arzulamak/Arzuyu İmgelemek” ya da Amelia Jones’un “Beden Sanatı: Özneyi Sahnelemek” gibi makaleleri, 1960’lardan günümüze izlediğimiz pratiklerden süzülen, kadınların sanatını, kadınlar açısından, kadınlara özgü ruhsal/bedensel/toplumsal sorunsallar bağlamında çözümleme çabasının ürünleridir. Laura Mulvey’nin “Görsel Haz ve Anlatı Sineması” makalesinde okuduğumuz gibi görsel olanın nesnesi ya da öznesi olmanın ne anlama geldiğini ve hangi ruhsal dinamikler bağlamında şekillendiğini saptamak çabası, feminist sanat tarihi için bir kadın sanatçılar kanonu oluşturmaktan çok daha öncelikli ve anlamlı görünmektedir. Çeşitli dönemlere, çeşitli üretim biçimlerine odaklanan tüm bu çalışmaların ortak noktası cinsiyet odaklı ayrımcı bakışları görünür kılmanın ötesinde, sorgulayıcı bir eleştirel tavrı yöntem olarak önermeleridir.

Yakın geçmişe kadar müze koleksiyonlarına ve sanat tarihi kitaplarına baktığımızda, tarih boyunca hemen hiç kadın sanatçının yaşamamış olduğu, yaşamışsa da herhangi önemli bir sanatsal katkıda bulunmadığı kanısına varabiliydik. Bugün, yani otuz-kırk yıla yayılan bir feminist eleştirel birikim sonucunda yaşamamış sayılanların izini sürebiliyoruz, ama daha da önemlisi, neden yaşamamış sayıldıkları üzerine düşünüyoruz. Nochlin, feminist eleştirinin temel metni haline gelen makalesini “Neden hiç büyük kadın sanatçı yok?” gibi ‘tu-

zak' bir soru etrafında örerken, yeni sorular sormanın, yanıtlar kadar önemli olduğunun ipucunu vermişti. Feminist eleştiri, bu kitaptaki metinlerde de okuduğumuz gibi, soruları ve yanıtları kendi içinde tartışarak belli bir kuramsal yaklaşımın şekillenmesine katkıda bulunmuştur. Bu yaklaşım, kadınların ve erkeklerin ürettiği sanat yapıtları, kurduğu sanat ortamları, tarihselleştirdiği üretim kesitleri üzerinden, kadınlarla erkekler arasındaki ayrımların nedenlerini sorgular. Kadınlığın evrensel bir kategori olup olmadığını, kadınlara özgü bir estetikten söz edilip edilemeyeceğini irdeler. Kadınlık deneyiminin sanatsal dışavurumlarında yalnızca doğanın değil, toplumun izlerini arar. Sanat yapıtlarında açığa vurulan tarihsel/kültürel kurgularla ve bunların neden/sonuçlarıyla ilgilenir. Kadınların ve kadınlığın mekânlarını araştırır; somut ve soyut sınırların yarattığı kültürel ve psikolojik algıların yaratım sürecindeki etkilerine bakar. Bu yaklaşım, hiç kuşkusuz politiktir ve bakış açılarımızda bir dönüşümü talep eder.

Feminist eleştiri sonrasında sanat tarihindeki değişimi görmek için geleneksel sanat tarihi kitaplarının yeni baskılarına, kitabevi raflarında duran monografik çalışmalara ve kataloglara, müze koleksiyonlarına ya da bugün gerçekleştirilmekte olan sergi listelerine bakmamız yeterli. Kadınların sanat etkinliği adına, en azından umutlanabiliriz. Otuz-kırk yıl önce, bu kadarını bile hayal etmek olanaksızmış.

Notlar

- 1 Kate Millet, "Postscript", 1969: *Art and Feminism* içinde; (ed.) Helena Reckitt (Londra: Phaidon, 2001).
- 2 Durum böyle olmasına rağmen, Gerilla Kızlar'ın 2004 yılında yaptıkları "Herhangi bir değişim oldu mu?" başlıklı araştırmada, durumun daha kötü olduğu ortaya konmuştur. Bkz. *The Guerilla Girls Art Museum Activity Book*, (New York: Printed Matter, Inc., 2004).
- 3 Salomon, bu kitapta, s. 171.